

OLIV TA'LIMDA IXTISOSLIK MODULLARINI O'QITISHNING KLASTER MODELII SAMARADORLIGI

Saypillayeva Hilola Barot qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Pedagogika-psixologiya va musiqa yo'nalishlarida
masofaviy ta'lim kafedrasii o'qituvchisi

Pochta manzili: hsaypillayeva@mail.ru

+998507730775

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14235344>

Annotatsiya. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy mehnat bozorining talablariga mos kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim jarayonida innovatsion usullarni qo'llash orqali o'qitish samaradorligini oshirish, talabalarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati tug'ilmoqda. Shulardan biri – klaster modeli asosida ixtisoslik modullarini o'qitishdir. Ushbu maqola klaster modelining mohiyati, afzalliklari va uning samaradorligini tahlil qilishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar. Fanlararo integratsiya, klasteri modeli, innovatsion texnologiyalar, kompleks yondashuv, optimaallashtirish, ixtisoslik modullari.

Абстрактный. Сегодня вопрос повышения качества образования и подготовки кадров в соответствии с требованиями современного рынка труда в системе высшего образования приобретает актуальное значение. Существует необходимость повышения эффективности обучения и развития знаний и умений учащихся за счет использования инновационных методов в образовательном процессе. Один из них – обучение модулей специализации на основе кластерной модели. Данная статья посвящена анализу сущности, преимуществ и эффективности кластерной модели.

Ключевые слова. Междисциплинарная интеграция, кластерная модель, инновационные технологии, комплексный подход, оптимизация, модули специализации.

Abstract. Сегодня вопрос повышения качества образования и подготовки кадров в соответствии с требованиями современного рынка труда в системе высшего образования приобретает актуальное значение. Существует необходимость повышения эффективности обучения и развития знаний и умений учащихся за счет использования инновационных методов в образовательном процессе. Один из них – обучение модулей специализации на основе кластерной модели. Данная статья посвящена анализу сущности, преимуществ и эффективности кластерной модели.

Keywords. Interdisciplinary integration, cluster model, innovative technologies, integrated approach, optimization, specialization modules.

Oliy ta'lim muassasalarida fan bloklarini modulli o'qitish moslashuvchan o'quv mazmuni, tizimning tashkiliy-didaktik jarayonlarida o'quv-bilish faoliyatini talabning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari asosida ularning kelajak kasbiy faoliyat trayektorisini belgilab berish, talabning ijtimoiy moslashuvi, shaxsini rivojlanishini individual o'quv rejaga muvofiq qulay pedagogik shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etadi. Pedagogika va psixologiya yo'nalishi ixtisoslik modullari «Pedagogik texnologiyalar», «Pedagogika va psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi», «Psixologik xizmat» fanlari dasturlarini qiyosiy taxlil qilish, fanlarning biri-birini to'ldiruvchi va tavsiya etilayotgan metodlarni kataklariga yozib chiqingdasturi murakkab

didaktik maqsadni amalga oshiradi, u didaktik maqsadlarni birlashtirishni o'z ichiga oladi, ularning har biriga erishish muayyan modul bilan ta'minlanadi.

Modulning mazmuni qisman didaktik maqsadlarga mos keladigan ta'lim elementlariga tuzilgan va har bir o'quv elementi kasbiy faoliyatning o'ziga xos funksional elementi bilan bog'liq bo'lishi kerak. Belgilangan fan modulini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- didaktik tizimning har bir komponentini va uning modulli dastur va modullarda vizual tasvirini majburiy o'rganish;
- o'quv jarayonini to'g'rilash imkonini beruvchi o'quv mazmunini aniq tuzilish, nazariy materialni izchil taqdim etish, o'quv jarayonini didaktik materiallar va bilimlarning o'zlashtirilishini nazorat qilish tizimi bilan ta'minlash;
- o'qitishning o'zgaruvchanligi, o'quv jarayonini talabalarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlariga moslashtirish.

Har bir modul mustaqil ravishda o'zlashtirilishi mumkin va ularning kombinatsiyasi yakuniy maqsadga erishishga imkon beradi.

Modullar doirasida har bir faoliyat turining nazariy va amaliy jihatlarini kompleks, sinxron o'rganish amalga oshiriladi. Bu keraksiz nazariyani "yo'q qilish" va hajmni haqiqatan ham zarur nazariy bilimlar foydasiga qayta taqsimlash orqali sodir bo'ladi, bu esa kompetensiyalarni o'zlashtirish, ularni tartibga solish va tizimlashtirish imkonini beradi, bu esa pirovardida talabalarning motivatsiyasini oshirishga olib keladi.

1982 yilda YUNESKOning konferensiya hisobotida modul "individual yoki guruhli o'rganish uchun alohida ko'nikma yoki ko'nikmalar guruhiga diqqat bilan ta'sir qilish va o'z tezligida mashqlar orqali progressiyani olish uchun mo'ljallangan alohida o'quv majmuasi" deb ta'riflangan. Tyexnik ta'limda modulli yondashuvga boshqa tizimdan mustaqil ravishda o'rganilishi mumkin bo'lgan va aniq nou-xau yoki ko'nikma hosil qiluvchi o'quv jarayoni birligi sifatida qaraladi. S.Ya.Батышев "modul - bu blokning bir qismi, har qanday aniq ishni bajarish uchun ma'lum nazariy va amaliy ko'nikmalarni dastlabki egallashni ta'minlaydigan o'quv materiali hajmi" ekanligini ko'rsatadi¹.

Modulning ko'plab mavjud ta'riflariga qaramay, fikrimizcha ularning barchasini uchta jihatga ko'ra tizimlashtirish mumkin:

malaka tavsiflari talablariga javob beradigan o'quv fanlari majmuini ifodalovchi mutaxassislik bo'yicha davlat o'quv dasturining birligi sifatida;

bir mutaxassislikni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan turli o'quv fanlaridan mavzular (bo'limlar) majmuasini ifodalovchi va o'quv jarayonining fanlararo aloqalarini ta'minlovchi tashkiliy-uslubiy fanlararo tuzilma sifatida;

bitta o'quv fanining tashkiliy-uslubiy tarkibiy bo'linmasi sifatida.

Modulli o'qitishda talabaning individual modullardan (modulli birliklar) tashkil topgan individual dasturni o'zlashtirish bo'yicha nisbatan mustaqil ishi hisoblanadi. Har bir modul to'liq professional harakatni ifodalaydi, uning rivojlanishi bosqichma-bosqich operatsiyalar orqali davom etadi. Modulli o'qitishda o'quv dasturlarini to'la qisqartirilgan va chuqurlashtirilgan

¹ Батышев С.Я. Задачи системы профессионально технического образования в условиях перехода к рыночной экономике. – Ассоциация «Профессионального образования», - 1993. – 91 с.

tabaqalash orqali bosqichma-bosqich o'qitish imkoniyati yaratiladi, ya'ni o'qitishni individuallashtirish mumkin bo'ladi. Modulli o'qitishga o'tishda quyidagi maqsadlar ko'zlanadi:

- o'qitishning uzluksizligini ta'minlash;
- o'qitishni individuallashtirish;
- o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish uchun yetarli sharoit yaratish;
- o'qitishni jadallashtirish;
- fanni samarali o'zlashtirishga erishish.

Modulli o'qitish fanning asosiy masalalari bo'yicha umumlashtirilgan ma'lumotlar beruvchi muammoli va yo'riqli ma'ruzalar o'qilishini taqozo etadi. Ma'ruzalar talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga qaratilmog'i lozim. Modul amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari, ma'ruzalar bilan birga tuzilishi, ular ma'ruzalar mazmunini o'rganiladigan yangi material bilan to'ldirilishi kerak.

Oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitishda fan tarkibidagi modullar orasidagi uzviylikni ta'minlashga, o'qitishni jadallashtirishga, talabalarning bilimni muntazam nazorat qilishga va baholashga qiziqtirish asosida amaliy faoliyatga o'rgatishga hamda o'quv materialini bosqichma-bosqich o'qitish orqali fanni samarali o'zlashtirishiga erishiladi.

Ta'lim jarayonida ijtimoiy tajriba orttiriladi va voqelikka hissiy va qadriyatga asoslangan munosabat shakllanadi. "Modulli ta'lim" tushunchasi 60-yillarning oxirida shakllantirilgan. XX asrda AQSHda pedagogik nazariya va amaliyotda to'plangan ko'plab ilg'or g'oyalarni o'zida mujassamlashtirgan holda an'anaviy ta'limga muqobil sifatida paydo bo'ldi.

Turli tadqiqotchilarning modulli ta'limga qiziqishi turli maqsadlarga erishish istagi bilan belgilanadi. Oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirish borasida mamlakatimiz olimlari N.X.Avliyoqulov² va K.T.Olimov³ larning pedagogik texnologiyani loyihalash bosqichlari va modulli o'qitish tamoyillarini ishlab chiqish borasidagi izlanishlari, J.G.Yo'ldoshev⁴ ning hozirgi pedagogik texnologiyalarning umumiy asoslarini yoritishga bag'ishlangan tadqiqotlari, M.I.Daminov⁵, S.Yu.Ashurova⁶ ning modulli o'qitish texnologiyalari bo'yicha nomzodlik dissertatsiyalarini misol qilib keltirish mumkin.

Ta'limda modul axborot, faoliyat, jarayon yoki tashkiliy-uslubiy tuzilmaning nisbatan yaxlit tarkibiy birligidir.

Modulning ichida maqsadli funksional birlik sifatida uni o'zlashtirishning mazmuni va texnologiyasi yuqori darajadagi yaxlitlik tizimiga birlashtirilgan. Shuning uchun uni metodi, mustaqillik darajasi va sur'ati jihatidan individuallashtirilgan o'quv dasturi deb hisoblash mumkin.

Modulli tuzilma o'zaro bog'langan tizim elementlaridan iborat bo'lib, supertizimlar va quyi tizimlarga "kirish va chiqish"ga ega. Modulning asosiy xarakteristikalari nisbiy to'liqlik,

² Авлиёқулов Н.Х. Ўқитишнинг модул тизими ва педагогик технологияси амалий асослари. -Бухоро."Муаллиф", 2001 й

³ Олимов К.Т. Педагогик технологиялар. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2011. – 275 б.

⁴ Йўлдошев Ж.Ф. ва Пўлатов Ш.П., Таълимда методик хизматни инновацион технологиялар асосида ташкил этиш, ўқув-методик қўлланма, Тошкент –“Замонавий таълим” – 2011, 165.

⁵ Даминов М.И., Таълимда модулли технологияни қўллашнинг таҳлили ва моҳияти. Педагогик маҳорат – Бухоро, 2007. №1- Б-11-14.

⁶ Ашурова С.Ю. Махсус фанларни модулли ўқитишнинг илмий-услубий асослари. Дисс... пед.ф.н. -Т.: 2005. -180 б.

normalizatsiya, avtonomiya, uzluksizlik va boshqa modullar bilan o'zgaruvchan tarzda birlashtirilishi mumkin.

Ta'lim - ta'lim olishning asosiy yo'li, o'qituvchilar, usta murabbiylar va boshqalar rahbarligida bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish jarayonidir.

Zamonaviy tadqiqotchi P.A.Yusyavichene modulni "qo'yilgan didaktik maqsadlarga erishishni ta'minlaydigan mantiqiy to'ldirilgan o'quv material birligi, maqsadli harakatlar dasturi va uslubiy rahbarlikni o'z ichiga olgan ma'lumotlar bloki" deb ta'riflaydi.

Ushbu tadqiqot mualliflari modulli o'qitish maqsadini o'qitish mazmunida moslashuvchanlikni ta'minlash, ta'limni tashkil etish orqali shaxsning individual ehtiyojlari va uning asosiy tayyorgarlik darajasiga moslashtirish orqali individual o'quv dasturiga muvofiq kognitiv faoliyatda shaxsiy rivojlanish uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratishda ko'rishadi. Modulli o'qitish zamonaviy didaktik nazariyalarning rivojlanish dinamikasini o'zlashtirib, ularning xususiyatlarini sintez qildi, bu esa tarkibni tanlash, uni taqdim etish va o'quv jarayonini tashkil etish usullariga turli yondashuvlarni yanada muvaffaqiyatli birlashtirishga imkon berdi. Bu modulli ta'limning ta'limning boshqa nazariya va konsepsiyalariga nisbatan uzluksizligini ko'rsatadi [4].

Oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligi kurs dasturini tashkil etuvchi modulli dasturlar va modullarning sifatiga, shuningdek, kompleks, integratsiyalashgan va aniq maqsadlarning uyg'unligiga bog'liq. Ixtisoslik modullarini o'qitish dasturini tuzayotganda har bir modulning mazmuni va o'quv mashg'ulotlari jadvali bo'yicha shakllanish mantig'ini hisobga olish zarur. O'quv modulining kognitiv qismi mazmunining asosiy elementi sifatida darslikdan foydalaniladi, undagi ma'lumotlar xarita shaklida tuziladi, dars mavzusi, darslikdagi ushbu material joylashgan sahifa va o'quv materialini o'zlashtirishda talaba javob berishi kerak bo'lgan test savollari ko'rsatiladi.

OTMda o'qitiladigan pedagogik turkum fanlar yoki o'quv modullari mazmunini ham mavjud huquqiy-me'yoriy asoslar, qonunchilik talablari, ilg'or ta'lim texnologiyalari, jumladan, axborot-kommunikasiya texnologiyalaridan foydalanib, ixtisoslik modullarini o'qitish o'qituvchilarni ilmiy va amaliy tadqiqotlar, texnologik taraqqiyot va o'quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy uslublariga oid so'nggi yutuqlar bilan tanishtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Maqolada fanning asosiy masalalari bo'yicha umumlashtirilgan ma'lumotlar beruvchi muammoli va yo'riqli ma'ruzalar bo'yicha modulli o'qitishni tashkil etish hamda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligi haqida so'z yuritiladi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev. 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF-60-sonli farmoni – 2022-yil.
2. H.Saypillayeva. // ILIM hám JÁMIYET Ilimiy-metodikaliq jurnal // oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirish texnologiyalari – 2024-yil, №1/2, 72-73 bet.
3. H.Saypillayeva. // American Journal of Interdisciplinary Research and Development // Didactic opportunities of integration in the content of specialty modules – 2024 yil 11-bet.
4. H.Saypillayeva. // KASB-HUNAR TA'LIMI // Ixtisoslik modullarini o'qitishda individual

ta'lim tamoyillarining qo'llanilishi – 2024-yil 2-son, 87-bet.

5. Юцявичене П. Теория и практика модульного обучения. / П. Юцявичене. – Каунас: Швиеса, 1989. – 272с.
6. Авлиёкулов Н.Х. Ўқитишнинг модул тизими ва педагогик технологияси амалий асослари. -Бухоро."Муаллиф", 2001 й
7. Олимов Қ.Т. Педагогик технологиялар. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2011. – 275 б.
8. Йўлдошев Ж.Ғ. ва Пўлатов Ш.П., Таълимда методик хизматни инновацион технологиялар асосида ташкил этиш, ўқув-методик қўлланма, Тошкент –“Замонавий таълим” – 2011, 165.
9. Даминов М.И., Таълимда модулли технологияни қўллашнинг таҳлили ва моҳияти. Педагогик маҳорат – Бухоро, 2007. №1- Б-11-14.
10. Ашурова С.Ю. Махсус фанларни модулли уқитишнинг илмий-услугий асослари. Дисс... пед.ф.н. -Т.: 2005 .-180 б.